– en de polis is een microstaat. Duitsland in de middeleeuwen, Oost-Afrika vanaf het jaar duizend, de Azteken: ze worden allemaal (zelfs uitputtend, hoewel per stuk kort) besproken in het tweede hoofdstuk, omdat ze licht kunnen werpen op het begrip polis. Het lijkt met name deze veelomvattendheid, waar Naerebout moeite mee heeft (hij geeft ook aan, niet te geloven dat de steden van de Nederlandse Republiek in feite poleis waren – een stelling die inderdaad wat gewaagd overkomt).
Doordat je als lezer vanaf het voorwoord bent gewaarschuwd, dat er een gezaghebbende interpreet aan het woord is, wordt je automatisch geprikkeld te laveren tussen ontzag voor het inhoudelijk vaak onmiskenbaar sterke betoog en voorzichtigheid, omdat de spreker (door zijn bevlogenheid?) niet onomstreden is. Het boekje is heel sterk in het tonen van de diverse bronnen die de pololoog bestuderen moet: archeologisch materiaal (van een muntje tot resten van een stadsmuur), epigrafiek en literaire teksten. Het geeft ook een aardig beeld van veranderende accenten en werkwijzen in het bestuderen van de oudheid sinds de renaissance – de centrale plaats die Sparta ooit had als Stad der Steden voor Europese wetenschappers (zij volgden daarin bijvoorbeeld Plato, bewonderaar van organisatievermogen) heeft het verloren, mede ten gevolge van uitputtend archeologisch survey-werk uit de twintigste eeuw. De uiteenzetting over de schot-hagel-methode die moderne oud-historici gebruiken bij het creëren van statistische gegevens is informatief en droog-amusant.
Zelfs in afzonderlijke parafen is de betoogtrant van *Stad en staat* spannend: 'Waren dit de vroegste poleis? We weten het niet, want...' De lezer wordt in het onderzoek betrokken volgens de methode-Discovery Channel. Het maakt *Stad en staat* tot het meest meeslepende boekje van de drie.

Siward Tacoma

LEO VAN BERGEN, *ZACHT EN EERVOL. LIJDEN EN STERVEN IN EEN GROTE OORLOG*
(SDU: DEN HAAG 2008), 456 BLZ., PRIJS € 35,-

Achter de omslag met de cynische titel *Zacht en Eervol* gaat een pijnlijk gedetailleerde beschrijving schuil van het lot van militairen aan het westfront gedurende de Eerste Wereldoorlog. Wat kan een soldaat zoal overkomen, lichamelijk en psychisch, zodra hij huis en haard heeft verlaten om naar het front te gaan? Wat gebeurt er precies op het moment dat een mitrailleurkogel of een granaatscherf zijn lichaam binnendringt? Wat is de uitwerking van de verschillende soorten gifgas? Medisch-historicus Leo van Bergen promoveerde in 1994 op een uitgebreide studie over dit onderwerp, en *Zacht en Eervol* verscheen in 2001 als gewijzigde versie voor het grote publiek. Die uitgave was al lang niet meer te krijgen. Gelukkig is er nu besloten tot alweer een nieuwe druk, duidelijk in verband met het geschiedenis-eindexamenonderwerp 'Ten oorlog!' van 2008-2009.
De auteur beschrijft eerst in grote lijnen het krijgsverloop aan het westfront, inclusief de mensenslachtingen van Verdun, de Somme en Ieper. Met de precisie van een medicus voert hij de lezer vervolgens mee in de uitwerkingen van oorlogsgeweld (gas, granaatscherven, mitrailleurvuur) op lichaam en geest van frontsoldaten. Uitvoerig gaat hij in op de medische hulpverlening. Ten slotte beschrijft hij de vele verschillende manieren waarop de soldaten stierven. Het boek laat geen gruwelijk detail onvermeld, maar de auteur toont zich desondanks wars van sensatiezucht. De tekst getuigt van compassie met de jonge slachtoffers en is bovendien in zeer leesbare stijl geschreven.
Het boek is gericht op al wie zich interesseert voor de Eerste Wereldoorlog of voor het tragische lot van gewone soldaten in oorlogssituaties in het algemeen. Voor docenten die hun lessen over de Eerste Wereldoorlog in het kader van het eindexamen degelijk willen voorbereiden, komt deze nieuwe druk (hopelijk) precies op tijd van de persen. In de CSE-stofomschrijving ligt namelijk veel nadruk op medische zorg, veldhospitalen, plastische chirurgie, et cetera. De stofomschrijvers hebben Van Bergen in elk geval goed gelezen, immers: sommige van hun zinnen vind je haast letterlijk in het boek van Van Bergen terug. Het boek is ook geschikt voor de schoolbibliotheek.

Jan van Oudheusden